

G.S.Abdullaeva, L.R.Mo'minova, M.S.Muxitdinova

37
af-15

LOGORITMIKA

(O'QUV QO'LLANMA)

37
of-15

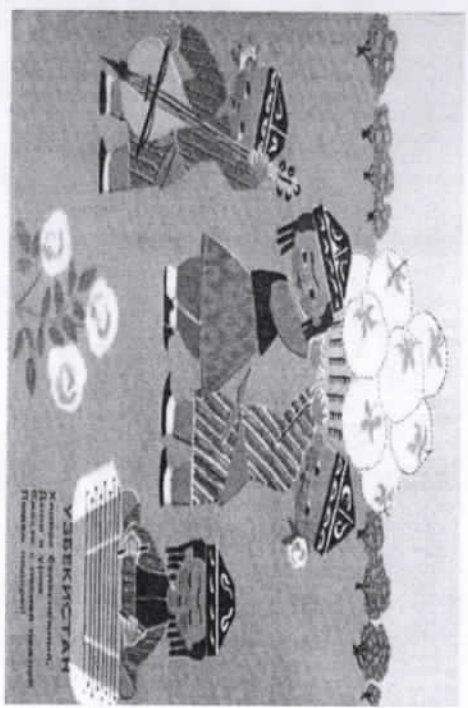
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV VA O'RTA MAXSUS TALIM VAZIRLIGI
TOSHKENT VILOYATI
CHIRCHIQ DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI

G.S.Abdullaeva, L.R.Mo'minova, M.S.Muxiddinova

LOGORITMIKA

(O'QUV QO'LLANMA)

- 13738/29 -

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIV VA O'RTA
MAXSUS TALIM VAZIRLIGI CHIRCHIQ DAVLAT
PEDAGOGIKA UNIVERSITETI
TOSHKENT
2022
AXBOROT RESURS MARKAZI
1-FILIALI

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIV VA O'RTA
MAXSUS TALIM VAZIRLIGI CHIRCHIQ DAVLAT
PEDAGOGIKA UNIVERSITETI
TOSHKENT
2022
AXBOROT RESURS MARKAZI

UO'K 159.8.2

KBK 60.8850'z7.8 L60

G.S.Abdullaeva, L.R.Mo'minova, M.S.Muxiddinova.

LOGORITMIKA (O'QUV QO'LLANMA). - Toshkent «ZEBO PRINT», 2022 - 368 b.

Taqrizchilar:

Achilova S.Dj. - *pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) v.b.dotsent.*

Axmedova Z.M. - *pedagogika fanlari nomzodi, dotsent.*

Annotatsiya

Mazkur o'quv qo'llanma 60110400 — Maxsus pedagogika ta'lim yo'nalishi talabalari uchun o'quv qo'llanma sifatida tavsiya etilgan. Oliy ta'lim o'quv muassasasida tahsil oluvchi talabalar uchun mo'ljallangan bo'lib, «Logopedik ritmika» fani namunaviy dasturi asosida yaratilgan.

«Logopedik ritmika» o'quv qo'llanmasi bakalavr talaba, tarbiyachi, defektolog, logopedlar chun mo'ljallangan bo'lib ular nutq nuqsoniga uchragan bolalardagi kamchiliklarni musiqa ritmika orqali ta'sir etib insonni tashqi va ichki muqitga moslashuvini korektsiyalashadi. Mualliflar logopedik ritmikani maqsadi, vazifalari va tuzatish ishlarini o'yinlar, orqali olib borilishi qagida keng fikrlar bildirishgan. O'quv qo'llanma 3 qismdan iborat. O'quv qo'llanmaning barcha bo'blarida ko'tarilgan masalalar eshitishda nuqsoni bo'lgan o'quvchilarning nutqiy rivojlanishidagi o'ziga xos xususiyatlar hisobga olgan holda korektsion yo'nalishda tashkil etilishi yoritilgan. Qo'llanma maxsus pedagogika sohasida olib borilayotgan ilmiy-tadqiqot ishlarida qo'shimcha manba sifatida foydalanilishi mumkin.

ISBN 978-9943-8302-8-8

SO'Z BO'SHI

Nutqida nuqsoni bo'lgan bolalar, o'smirlar va kattalarni har tomonlama o'rganish jarayonida ularning psixomotor va sensor funksiyalarini holatini o'rganish metodikasi ishlab chiqqilgan.

O'quv qo'llanmada logoritmikaning asosiy bo'g'imlari ochib berilgan, nutq patologiyasi bo'lgan shaxslarda nutqiy bo'lmagan psixologik funksiyalar va jarayonlar hamda nutq funksional tizimining rivojlanish va uni tuzatishning o'ziga xos xususiyatlari ko'rsatilgan.

Ushbu o'quv qo'llanma Pedagogika institutlarining maxsus pedagogika fakultetlarida logopedlar, tarbiyachilar va maxsus muassasalarning musiqa rahbalarini tayyorlashda yordam beradi. Ular faol nutq va intellektual nogiron shaxslarni ijtimoiy reabilitatsiyalash va moslashtirish uchun mo'ljallangan.

Nutqiy nuqsonga va aqliy kasalliklarga ega shaxslarga pedagogik va sog'lomlashtiruvchi ta'sir ko'rsatishning asosiy vazifalaridan biri shaxsiy xususiyatlarni hisobga olgan holda ularning nutq jarayonlari va nutq funksional tizimini shakllantirish, rivojlantirish hamda tuzatishdir.

O'quv qo'llanmaning maqsadi talabalar nutq nuqsoni bo'lgan shaxslarni logoritmik va musiqiy-ritmik tarbiyalash usullarini o'zlashtirishga ko'maklashish va murakkab reabilitatsiya metodlari tizimida logopedik ritmikadan foydalanishdan iborat.

Ushbu bilimlarni o'zlashtirish: «Bolalar rivojlanishidagi nuqsonlarning klinik asoslari», «Nevropatologiya», «Neyrofiziologiya», «Neyropsixologiya», «Psixolingvistik», «Logopediya» kabi oldingi o'quv kurslariga tayanadi.

Talabalarning yuqoridagi kurslar bo'yicha egallangan bilimlari ularning nutq buzilishi etiologiyasi, mexanizmlari, belgilarini tushunishlariga yordam beradi, nutq patologiyasi mavjud shaxslarga kompleks tibbiy-psixologik-pedagogik ta'sir ko'rsatishdan mazmuni foydalanish imkoniyatini taqdim etadi. Korektsion ishning turli usul va metodlarini bilish o'quvchilarga reabilitatsiya usullari tizimida logopedik ritmikani o'rini aniqlash imkonini beradi.

O'quv qo'llanma amaldagi dasturga muvofiq yozilgan bo'lib, 3 qismdan tashkil topgan. Birinchi qismda («Logopedik ritmikani

umumiy masalalari») logopedik ritmikani predmeti, tamoyillari, usullari, tabiiy-ilmiy asoslari ko'rsatib berilgan; ushbu fanning asosiy tushunchalarini ochib berilgan.

Ikkinchi qismda («Logopedik ritmikani mazmuni va tuzilishi») musiqaning shaxs kamol topishidagi ahamiyatini ko'rsatilgan; logopedik ritmika vositalari bayon etilgan.

Uchinchi qismda («Reabilitatsion usullarda logopedik ritmika») duduqlanish, dislaliya, rinolaliya, dizartriya, ovoz buzilishlari, alaliya, afaziya bilan og'rikan shaxslar bilan korreksion ishlarda logoritmikaning mazmuni va usullari ochib berilgan va nutq muassasalarida logoritmik ta'lim uchun tashkiliy-metodik tavsiyalar berilgan.

Qo'llanmaning mazmuni asosan maktabgacha va boshlang'ich maktab yoshidagi bolalarga qaratilgan. Bu, birinchidan, nutq buzilishlarining katta qismi maktabgacha yoshda yuzaga kelishi va rivojlanishi bilan bog'liq; ikkinchidan, mamlakatda maktabgacha nutq muassasalari tarmog'ini kengaytirilmoqda va bolalarni logoritmik tarbiyalash tizimini ishlab chiqish zarurati tug'ilmoqda. Zarur hollarda o'smirlar va kattalar bilan ishlash xususiyatlari yoritib boriladi.

BIRINCHI QISM. LOGOPEDIK RITMIKANING UMUMIY MASALALARI

BIRINCHI BOB. LOGOPEDIK RITMIKA PREDMETI

LOGOPEDIK RITMIKA – faol terapiyaning o'ziga xos turi bo'lib, usullar va ta'lim intizomining majmuasidagi ta'sir vositasi hisoblanadi.

Logopedik ritmikani dastlabki tushunchasi so'z musiqi va harakatning jamlanishiga asoslanadi. Ushbu komponentlarning o'zaro ta'siri, ulardan birining ustunligi yoki ular o'rtasidagi munosabatlardan xilma-xil bo'lishi mumkin.

Logopedik ritmikani ikkinchi ma'nosi turli anomal rivojlanish va nutq buzilishlariga ega shaxslarni tarbiyalash, o'qitish va davolashning har qanday reabilitatsiya usuliga uni qo'shishni aks ettiradi.

O'quv intizomi sifatida o'quvchilar bilimini korreksion ish usullari bilan boyitadi.

1. LOGORITMIKANING OB'JEKT, PREDMETI, MAQSADI VA VAZIFALARI

Logoritmikaning ob'ekti – nutq patologiyasi bo'lgan shaxslarda nutq nuqsonlari, nutqiy bo'lmagan psixologik funksiyalar va nutq buzilishlarining tuzilishidir.

Predmeti esa psixomotor va sensor funksiyalarning turlicha buzilishlari hamda musiqi va so'zlar bilan birlashtirilgan harakatlarni tizimi hisoblanadi.

Maqsad – nutq buzilishlarini nutq va nutqiy bo'lmagan psixologik funksiyalarni rivojlantirish hamda tuzatish va natijada insonni tashqi va ichki muhit sharoitlarga moslashtirish orqali bartaraf etish.

Logopedik ritmikani vazifalari e'tib sog'lomlashtiruvchi, ta'limiy (kognitiv), tarbiyaviy, korreksion muolaja belgilandi.

Nutqda nuqsoni bo'lgan odamlarning sog'lig'i bilan bog'liq muammolarni hal qilish natijasida tayanch-harakat tizimi mustahkamlanadi, nafas olish, vosita, hissiy funksiyalar rivojlanadi,

muvozanat hissi, to'g'ri turish, yurish, harakatlarning nafisligi rivojlanadi.

Ta'lim vazifalarini amalga oshirish harakat ko'nikmalari va mahoratini, dunyoviy tushunchalar hamda odamlar va buyumlarga nisbatan erkin harakatlanish qobiliyati: chaqqonlik, kuch, chidamlilik, o'zgaruvchanlik, harakatlarni muvofqlashtirish, tashkilotchilik qobiliyatlarini shakllantirishga yordam beradi. Ta'limiy vazifalarni amalga oshirishda nutq patologiyasi mavjud kishilar metroritmik, musiqiy madaniyat, musiqiy idrok va ta'sirchanlik sohasida nazariy bilimlarni egallaydilar. Tarbiyaviy vazifalarni hal etish nutq patologiyasi mavjud kishilarning aqliy, axloqiy, estetik va mehnat tarbiyasiga yordam beradi. O'quv vazifalarini hal etish quyidagilarga ko'maklashadi:

- 1) ritm hissini, musiqqa, harakat va nutqda ritmik ifodalilikni his qila olish qobiliyatini rivojlantirish;
- 2) musiqiy obrazlarni idrok etish qobiliyati va berilgan obrazga mos ravishda ritmik va ifodali harakat qilish qobiliyatini rivojlantirish, ya'ni qayta jonlantirish, badiiy va ijodiy qobiliyatlarni namoyon etish;
- 3) ijodiy shaxsiy sifatlarni tarbiyalash, jamoa bo'lib ishlash hissini kuchaytirish, turli faoliyadagi qoidalarini o'rganish va boshqalar.

Mashg'ulotlarning korreksion yo'naltirilganligi nutq buzilishlarining mexanizmi va tuzilishi, logoped ishlarning kompleksligi va bosqichlarini hisobga olish bilan bog'liq. Logoped shaxsning yoshi va shaxsiy xususiyatlarini, uning harakat tizimi holatini, nutq va nutq jarayonlarining buzilishining tabiati va darajasi: praksis ko'lamini, gnoziz, eshitish va ko'rish, diqqat, xotira va boshqalarni hisobga oladi.

Bu vazifalarning barchasi maxsus muassasaning yo'nalishiga ko'ra hal etiladi: maktabgacha ta'lim muassasalari, bolalar uylarida, maktabgacha ta'lim, maktablarda; umumta'lim maktablarining logoped punktlarida; bolalar va kattalar poliklinikasining logoped xonasida, psixonevrologik dispanserda; stasionar, yarim stasionar, sanatoriyda.

2. LOGORITMIKANING TAMOYILLARI VA USULLARI

Logopedik ritmika didaktik va o'ziga xos tamoyillarga asoslanadi. Ular bir-biri bilan bog'liq bo'lib, nutq buzilishlari mavjud kishilarning ta'lim olishi, funksional tizimlarini rivojlantirish va korreksiyalash birligini belgilaydi.

Umumiy didaktik tamoyillar. Tizimlilik prinsipi logopedik ritmikasi modulining materialini taqdim etish ketma-ketligini, nazariy qoidalarining nisbati va ularning amaliy ishlab chiqilishini ifodalaydi, kurs mavzularining ochib berilishi va ularda materiallarning taqsimlanishini belgilaydi. Ushbu tamoyil, shuningdek, turli nutq patologiyalari bo'lgan shaxslarga nisbatan qo'llaniladigan barcha logopedik va logoritmik chora-tadbirlar kompleks uchun majburiydir.

Har kuni ma'lum bir vaqtda turli xarakterdagi logoritmik mashqlarni bajarish (harakat bilan ertalabki nafas olish va ovoz mashqlari, relaksiya mashqlari, unli tovushlar va qisqa qo'shiqlarni kuylash, harakatlari va nutq ritmini uyg'unlashtirish mashqlari va boshqalar) bolalar va kattalarni belgilangan tetiklashtiruvchi va sog'lomlashtiruvchi rejimga moslashishga o'rgatadi. Organizm va psixomotorikada muntazam logoritmik mashqlar ta'sirida yurak-qon tomir, nafas olish, harakat, nutq-motor, sensor va h.k. kabi turli sistemalarni ijodiy qayta qurish kuzatiladi.

Logoritmik tuzatish ishlab chiqilgan harakat ko'nikmalarini takrorlashni talab qiladi. Faqat takroriy tizimni takrorlashlar bilan sog'lom motor dinamik stereotiplar hosil bo'ladi. Samarali takrorlash uchun o'rganilganlarni yangi bilan birlashtirish kerak, toki takrorlash jarayoni o'zgaruvchan xarakterga ega bo'lsin: mashq. Umumiy didaktik tamoyillar. Tizimlilik prinsipi logopedik ritmikasi modulining materialini taqdim etish ketma-ketligini, nazariy qoidalarining nisbati va ularning amaliy ishlab chiqilishini ifodalaydi, kurs mavzularining ochib berilishi va ularda materiallarning taqsimlanishini belgilaydi. Ushbu tamoyil, shuningdek, turli nutq patologiyalari bo'lgan shaxslarga nisbatan qo'llaniladigan barcha logopedik va logoritmik chora-tadbirlar kompleks uchun majburiydir.

Har kuni ma'lum bir vaqtda turli xarakterdagi logoritmik